

Didaktični pripomočki

Katarina Stegenšek,
OŠ Koper

Individualizirano opismenjevanje in učinkoviti didaktični pripomočki

Personalised Literacy and Effective Didactic Tools

IZVLEČEK: V prispevku je opisan primer individualiziranega opismenjevanja z različnimi in učinkovitimi didaktičnimi pripomočki, ki je bil izveden v 1. razredu osnovne šole. Učenci so najprej spoznali način obravnave velikih tiskanih črk, nato so lahko sami soustvarjali svojo individualno pot opismenjevanja. Ta pot je sočasno vključevala glasovne vaje, pisanje in branje besedil z velikimi in malimi tiskanimi črkami.

S takim pristopom je otrokom prikazano branje kot privlačna dejavnost. Postali so bolj motivirani, kar je pripomoglo pri usvajanju bralne tehnike. Z ustrezno podano vrstniško in učiteljevo povratno informacijo je znanje postalo bolj kakovostno.

Ključne besede: opismenjevanje, branje, individualizacija, formativno spremljanje, vrstniška povratna informacija

Abstract: This paper describes developing individualised literacy with different and effective didactic tools implemented in the first grade of primary school. First, the pupils were introduced to the treatment of capital letters and were then able to co-create their individual literacy path. This pathway simultaneously included vocal exercises, writing and reading upper- and lower-case texts.

This approach shows children reading as an engaging activity. They became more motivated, which helped them to acquire reading techniques. With appropriate peer and teacher feedback, the quality of knowledge has improved.

Keywords: literacy, reading, individualisation, formative monitoring, peer feedback

Individualizirano opismenjevanje

Razvoj pismenosti je proces, ki se prične že pred vstopom otroka v osnovno šolo. V svojem okolju se srečuje z različnimi vzorci branja in pisanja, s katerimi spoznava svet, hkrati pa mu omogoča socialni odnos z odraslimi. Z začetkom formalnega šolanja vstopi v proces opismenjevanja, ki je osrednji proces v izobraževanju v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju (Pečjak, 2009). V učnem načrtu za slovenščino (2018) je poudarek na postopnem, sistematičnem in individualiziranem opismenjevanju, saj imajo otroci na začetku šolanja različno razvite predopismenjevalne zmožnosti ter različno predznanje branja in pisanja. Vsak otrok gre skozi proces opismenjevanja po načrtovanih, urejenih in premišljenih dejavnostih, vendar v svojem tempu in glede na predznanje.

K razvoju pismenosti učencev do stopnje funkcionalne pismenosti vodi celostni pouk. Načela celostnega pouka so (Pečjak, 2009):

- V pouk opismenjevanja je treba vključiti vsebine, ki so učencem blizu in izhajajo iz njegovega resničnega življenja. Pri učenju opismenjevanja naj bodo v

pomoč najrazličnejša besedila, npr. nakupovalni listek, razglednica, recept, navodila za igro, napisi in navodila zapisana v okolju itd.

- V pouk opismenjevanja morajo biti vključene vse komunikacijske dejavnosti: govorjenje, pisanje, poslušanje in branje.
- Pouk opismenjevanja mora spodbujati učence k branju in pisanju vseh vrst besedil, umetnostnih in neumetnostnih.

Celostni pouk zahteva za opismenjevanje spodbudno učno okolje in ustrezno organizacijo pouka (Pečjak, 2009).

V začetku šolskega leta sem z učenci uvedla vsakodnevno jutranje branje. V začetku smo imeli skupno branje različnih besedil v jutranjem krogu. Učenci so sami izbirali besedila za branje (slikanice, pesmi, slikopisi, neumetnostna besedila – opisi živali, dogodkov, pojavov ...). Prinašali so tudi svoje najljubše knjige od doma. Kasneje, ko so pričeli že sami brati, pa smo izmenično s skupnim branjem, uvedli 10-minutno individualno branje ali branje učencev v parih. V učilnici je tudi kotiček, v katerem so različne slikanice in druge otroške knjige, bralni listi, enciklopedije, otroške revije, revije z ugankami in križankami. Učenci jih lahko prebirajo med odmori, ko končajo dejavnost pri pouku, v jutranjem varstvu ali podaljšanem bivanju.

Velike tiskane črke so se učili samostojno, po v naprej določenih korakih in kriterijih uspešnosti. Na ta način sem bila lahko v pomoč tistim, ki so mojo pomoč potrebovali, lažje sem spremljala učenčev napredek, usmerjala sem jih in spodbujala ter s sprotno povratno informacijo usmerjala k izboljšavam in napredku.

Učencem so ves čas na razpolago bele tablice in flomastri ter magnetne črke, abeceda z velikimi in malimi tiskanimi črkami, stavnica, sličice ter drug didaktični material, ki so ga lahko uporabljali glede na potrebo in interes.

Z naštetimi dejavnostmi sem jim želela približati branje in pisanje, branje pa prikazati kot nekaj lepega in tudi uporabnega.

O branju

S. Pečjak (Pečjak, 2009, str. 123) navaja, da do bralne pismenosti vodijo tri stopnje:

- najnižja je stopnja avtomatizirane bralne tehnike,
- sledi stopnja branja z razumevanjem,
- najvišja je stopnja fleksibilnega branja.

Vse stopnje se medsebojno povezujejo, saj lahko učenec ob usvajanju bralne tehnike z različnim bralnim gradivom razvija razumevanje prebranega.

Bralno pismen človek je tisti, »ki bere tekoče, razume prebrano in je sposoben informacije, dobljene z branjem, uporabljati pri reševanju učnih in življenjskih težav ter za osebno rast.« (Pečjak in Gradišar, 2012, str. 58).

V prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju je poudarek na usvajanju bralne tehnike. Ob usvajanju bralne tehnike učenec hkrati razvija tudi razumevanje prebranega z različnim bralnim gradivom.

Po lastnih izkušnjah imajo otroci ob vstopu v šolo različno predznanje, med njimi so velike razlike. Nekateri znajo brati že tudi male tiskane črke, drugi pa še nimajo razvitega fonološkega zavedanja. To je odvisno od otrokove starosti (kronološke in mentalne), spodbudnega domačega okolja in odnosa do branja.

Izbira in priprava didaktičnih pripomočkov

Namen uporabe didaktičnih pripomočkov je povečati dejavnost in samostojnost učencev, uporaba jih spodbuja k medvrstniškemu sodelovanju in komunikaciji.

O ustrezni izbiri didaktičnih pripomočkov razmišljam že pri načrtovanju vsebin in zastavljenih ciljih. Ti morajo biti uporabni in učinkoviti za učence z različnim predznanjem ter prilagojeni njihovim sposobnostim. Navodila in pravila za uporabo določenega didaktičnega pripomočka morajo biti jasna, enostavna ter kratka. Občasno ponudim tudi didaktične pripomočke brez posebnih pravil za uporabo. Takrat si učenci sami izmislijo pravila igre.

Didaktične pripomočke v večini pripravim in izdelam sama, veliko idej dobim tudi od drugih kolegov in na različnih spletnih straneh ter socialnih omrežij. Pri pripravi določenega didaktičnega pripomočka razmišljam tudi o njegovi nadgradnji in uporabnosti pri drugih vsebinah in predmetih. Didaktični pripomočki so učinkoviti, če so za učence zanimivi, zabavni, aktualni ter če z njihovo uporabo lažje razumejo vsebine in dosežejo zastavljeni cilj. Ne nazadnje so učenci z učenjem z didaktičnimi pripomočki bolj motivirani, njihovo učenje pa učinkovitejše.

Primer iz prakse se deli:

- pred branjem
- učni sklop: branje

Učni sklop branja se deli na:

- aktivacija predbranja
- delo v homogenih skupinah

a) Pred branjem

Pred predstavljenim učnim sklopom so učenci spoznali nekaj velikih tiskanih črk, in sicer I, A, N, T, M, E, J, V, O, K, L. Ob obravnavi posamezne velike tiskane črke so bili istočasno seznanjeni tudi z obliko in zapisom male tiskane črke. Vzporedno z obravnavanjem črk so spoznali tudi ustrezno tehniko branja, torej kako povezati posamezne glasove in črke v besedo.

Po poslušanju različnih vzorčnih primerov branja učencev in učiteljice so učenci določili kriterije uspešnosti pri branju (Slika 1). Uspešni bodo, ko bodo:

- poznali črke,
- vezali dva ali več glasov/črk v besedo,
- vezali zloge v besedo,

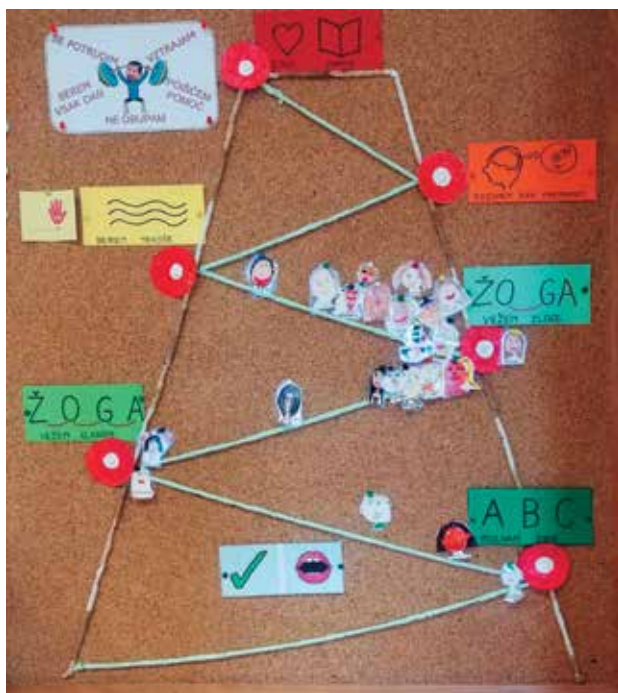

Slika 1: Kriteriji uspešnosti pri branju

- tekoče brali – prebrali poved in piko na koncu povedi,
- razumeli prebrano,
- brali za užitek in znanje.

Na panoju smo oblikovali pot učenja branja (Slika 2).

Učno pot smo predstavili kot pot, ki jo prehodimo do vrha gore. Vsaka točka (markacija) predstavlja korak na poti do cilja. Na tak način so učenci usvajali korake učenja branja ter hkrati s premikanjem svojih podob po poti na vrh gore spremljali svoj napredek pri branju.

Slika 2: Učna pot branja

b) Učni sklop: branje

• Aktivacija predznanja

Pred dejavnostjo sem po mizah razporedila različne sličice (Slika 3).

Učenci so stopili v krog. Na sredini kroga so bili položeni kartončki različnih barv (Slika 4):

- zeleni kartončki (najmanj zahtevna raven): na posameznem kartončku je bila zapisana beseda iz obravnavanih črk,
- rumeni kartončki (srednje zahtevna raven): na posameznem kartončku je bila zapisana besedna zveza,
- rdeči kartončki (zahtevna raven): na posameznem kartončku je bila zapisana poved,

Slika 3: Aktivacija predznanja

Slika 4: Barvni kartončki z besedilom

- vijolični kartončki (zelo zahtevna raven): na posameznem kartončku je bila zapisana uganka.

Vsi kartončki so bili oblikovani tako, da je bil na eni strani kartončka zapis besede (besedne zveze, povedi, uganke) z velikimi tiskanimi črkami, na drugi strani kartončka pa z malimi tiskanimi črkami.

Vsak učenec si je glede na svoje sposobnosti oz. nivo predznanja izbral kartonček ustrezne barve. Zapis na kartončku je prebral, poiskal ustrezno sličico in se vrnil v krog.

Slika 5: Učenka je dani besedni zvezi priredila sličico

Nekateri učenci so med dejavnostjo ugotovili, da je bil zapis na kartončku za njih pretežak. Včasih se je zgodilo, da prebranega niso razumeli zaradi skromnega besedišča. Takrat so imeli možnost kartonček zamenjati za lažji zapis, da bi lahko nalogo uspešno opravili. Večina učencev je prebrala oba zapisa – z velikimi in malimi tiskanimi črkami.

Vsak učenec je nato v krogu glasno prebral zapis in pokazal sličico. Učenci so drug drugemu podali povratno informacijo o pravilnosti rešitve. Zgodilo se je tudi, da en učenec sličice za zapis, ki ga je imel na kartončku, ni našel. Med preverjanjem pravilnosti rešitev je ugotovil, da je za njegov zapis ustrezno sličico izbral nekdo drug, čigar rešitev zato ni bila pravilna. Skupaj sta nato poiskala še drugo sličico in tako popravila napačno izbiro.

Ko so se učenci na ta način seznanili s kratkimi besedili, so lahko razmišljali o namenu branja. Učenci so izpostavili, da berejo za znanje kar pomeni, da se iz prebranega nekaj naučijo in nekaj novega izvejo. Berejo lahko tudi za užitek. Vsi si želijo biti dobri bralci in doseči ta cilj. S pomočjo učne poti branja so ubesedili, kje so posamezniki na poti do cilja in hkrati našli kriterije uspešnosti. Povedali so, kaj že znajo. Da bodo uspešno prišli do cilja, so izpostavili vsakodnevno branje, potruditi se, vztrajati in ne obupati pri branju ter poiskati pomoč, ko ne gre in je težko. Pomoč pa lahko poiščejo pri starših, sošolcih ali učiteljici.

• Delo v homogenih skupinah

V nadaljevanju so učenci vadili branje v homogenih skupinah. Učenci so sami presodili, glede na svoje predznanje in ob pomoči učne poti branja, v katero skupino se bodo vključili. V posamezni skupini so učenci delali v parih, saj so morali drug drugemu podati povratno informacijo o branju (tehniki branja) glede na dane kriterije uspešnosti pri branju. Da sta lahko drug drugemu uspešno podala povratno informacijo, sta morala branju sošolca slediti, se poslušati, bralec pa je moral brati dovolj glasno in razločno.

Skupine so bile oblikovane glede na stopnjo zahtevnosti besedil. Za vsako skupino so bili na pladnju pripravljene različni didaktični pripomočki. Vsak pladenj je bil označen z barvnim kartončkom, na katerem je bil narisana piktogram, ki je učence usmerjal.

1. Na temno zelenem pladnju (najmanj zahtevna raven) so bili didaktični pripomočki, s katerimi je posamezen učenec povezal dve (že obravnavani) črki/glasova v zlog:
 - Ilustracija svetilnika z zapisanimi samoglasniki na predlogi, črke – soglasniki s stavnice: učenec izbere soglasnik, ga položi levo in nato še desno od samoglasnika na predlogi, oba zloga prebere. Isti soglasnik poveže – prebere z vsemi samoglasniki.

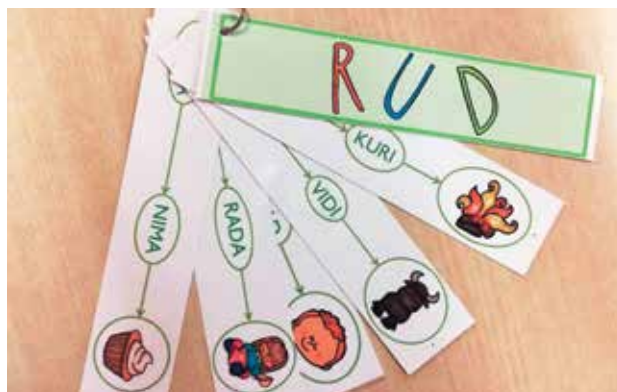
Slika 6: Didaktični pripomočki za najmanj zahtevno raven

- Bralne predloge: učenec sledi puščici. Dva ali tri glasove/črke poveže v zlog oz. besedo.
- Branje s kockami: učenec vrže kocko s samoglasniki in kocko z znanimi soglasniki. Po metu obeh kock kocki združi in prebere zlog.

Slika 7: Učenka bere zloge z metanjem kock

- Branje zlogov: na kartončkih so zapisani zlogi. Učenec izbere poljuben zlog in ga prebere. Zlogi so sestavljeni iz že obravnavanih črk.
- Bralni bloki – učenec sledi puščicam in prebere enostavno poved. Vsaka poved je na svojem kartončku

Slika 8: Bralni bloki – sledi puščicam (prirejeno po Kokot, H. <https://specialka.si>)

- Na svetlo zelenem pladnju (srednje zahtevna raven) so bili didaktični pripomočki, s katerimi je posamezen učenec povezal več črk/glasov v besede:

Slika 9: Didaktični pripomočki za srednje zahtevno raven

- Zlogi – na kartončkih so zapisani zlogi (enako, kot pri prejšnji skupini). Učenec izbere dva (ali več) poljubna zloga, ju prebere vsakega zase, nato zloga združi in ju prebere skupaj. Zlogi so sestavljeni iz vseh črk.
- Branje z dodajanjem črk.
- Vrzi kocko in beri besede: učenca izmenično mečeta igralno kocko in prebereta zlog oz. besedo na predlogi, ki je zapisana ob vrženem številu pik.

Slika 10: Igra vrzi kocko in beri besede (vir: <https://educija.si/didakti%C4%8Dne-igre>)

- Bralni bloki – učenec sledi puščicam in prebere poved.

Slika 11: Sledi puščicam in preberi poved - bralni bloki

- Na rumenem pladnju (zahtevna raven) so bili didaktični pripomočki, s katerimi je posamezen učenec uril tehniko branja in razumevanje prebranega:

Slika 12: Didaktični pripomočki za zahtevno raven

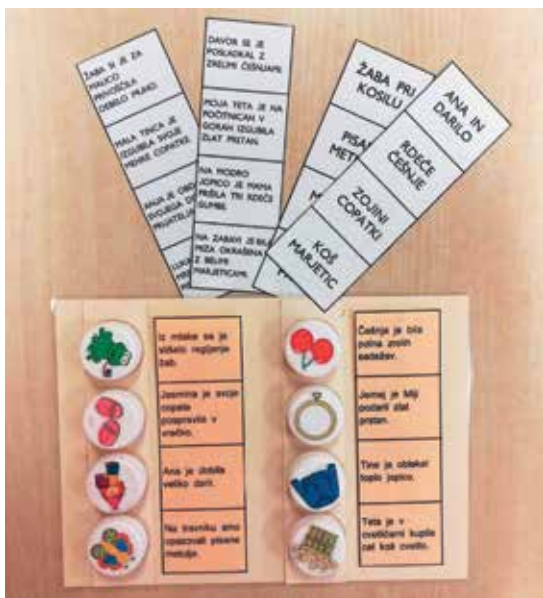
- Vrzi kocko in beri povedi: učenca izmenično mečeta igralno kocko in prebereta poved na predlogi, ki je zapisana ob vrženem številu pik.
- Bralni bloki: učenec prebere poved na posameznem kartončku.

- Slikopisi: na kartončkih je zapisana zgodbica v obliki slikopisa. Na vsakem kartončku je ena poved.

Slika 13: Slikopisi (vir: http://izrednerazmere.splet.arnes.si/files/2020/04/Branje_slikopisi1.pdf, <https://www.zmajcek.net/bukvarna/zaljubljeni-zabec-in-druge-zgodbe-v-slicicah>)

- Branje s pokrovčki: na kartončku z besedilom učenec prebere posamezni zapis in ustrezno sličico, ki je prilepljena na pokrovček, privije na podlago. Učenec lahko izbira, kako zahtevno besedilo bo bral – besedne zveze ali povedi, zapisane z velikimi tiskanimi črkami ali povedi, zapisane z malimi tiskanimi črkami.

Slika 14: Branje s pokrovčki

- Na oranžnem pladnju (zelo zahtevna raven) so bili didaktični pripomočki, s katerimi je posamezen učenec uril tehniko branja in razumevanje prebranega. Besedila so bila zahtevnejša:

Slika 15: Didaktični pripomočki za zelo zahtevno raven

- Vrzi kocko in beri povedi: učenca izmenično mečeta igralno kocko in prebereta poved na predlogi, ki je zapisana ob vrženem številu pik. Povedi so v tem primeru daljše.
- Branje s pokrovčki: na kartončku z besedilom učenec prebere posamezni zapis in ustrezno sličico na pokrovčku privije na podlago. Učenec lahko izbira, kako zahtevno besedilo bo bral – povedi, zapisane z velikimi ali malimi tiskanimi črkami.
- Bralni bloki – učenec bere povedi, zapisane z malimi tiskanimi črkami. Vsaka poved je na svojem kartončku.
- Poved – slika: v ovojnici so sličice in zapisane povedi. Ista poved je zapisana z velikimi in malimi tiskanimi črkami. Učenec prebere poved in jo priredi ustrezni sličici.
- Sledi navodilom: na listih so različne naloge, s katerimi učenci urijo branje z razumevanjem. Po prebrani povedi učenci barvajo, lepijo ali narišejo, odvisno kaj zahteva poved. Učenci lahko izberejo isto nalogo, ki je zapisana z velikimi ali malimi tiskanimi črkami (Slika 16 in 17).

Samovrednotenje, vrstniška povratna informacija in povratna informacija za učitelja

Na vsakem pladnju je bila tudi ovojnica z listi, na katerih so bili v tabeli narisani kriteriji uspešnosti pri branju.

Sliki 16 in 17: Sledi navodilom – branje z razumevanjem
(vir: <https://www.voranc.si/svetovalna-sluzba/specialna-pedagoginja/helena-kokot/ucni-listi>)

Slika 18: Kriteriji uspešnosti za podajanje vrstniške povratne informacije

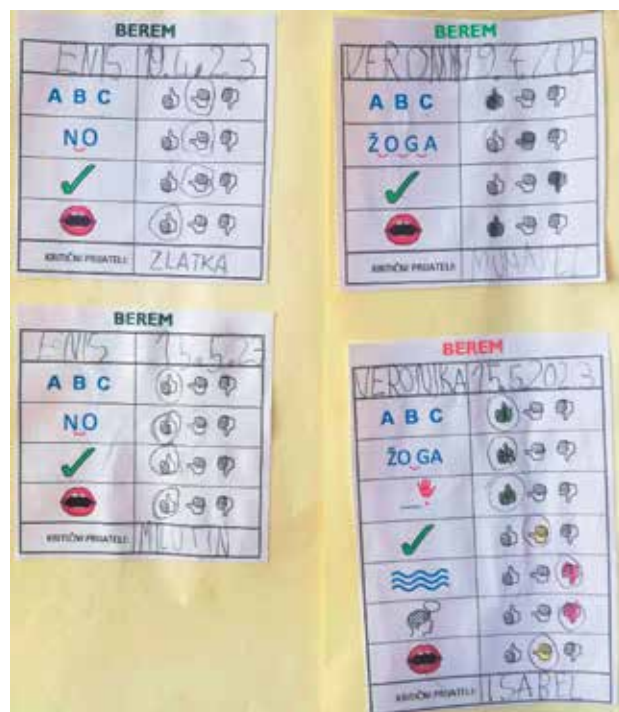
Kriteriji uspešnosti so se po posameznih skupinah razlikovali glede na težavnost bralnega gradiva. Odvisno od cilja pri posamezni skupini so bili podani kriteriji temu prilagojeni. Predno sta si sošolca podala povratno

informacijo, je vsak na svoj listek zapisal svoje ime ter datum, spodaj pa ime sošolca, ki mu bo podal povratno informacijo.

Učenca sta v paru drug drugemu podala povratno informacijo o branju (tehniki branja). Glede na podano vrstniško povratno informacijo si je vsak sam, v svoji tabeli, označil uspešnost tako, da je pobarval ali obkrožil ustrezno sličico prsta. Če je pobarval ali obkrožil sličico s palcem obrnjenim navzgor (☺), pomeni, da določen kriterij uspešno dosega, če je pobarval ali obkrožil sličico s postavljenim palcem vodoravno (☞), pomeni, da kriterij delno dosega, če pa je pobarval ali obkrožil sličico s palcem obrnjenim navzdol (☹), pomeni da kriterija še ne dosega. Samovrednotenje je pomembna povratna informacija predvsem za učitelja, da lahko posameznega učenca ustrezno podpre na poti učenja.

Učenci so bili pri podajanju povratne informacije natančni, sledili so sličicam in ubesedili uspešnost doseganja posameznega kriterija uspešnosti.

V sklepnem delu so si učenci ogledali povratno informacijo sošolca pred enim mesecem ter jo primerjali s povratno informacijo, ki so jo bili deležni v tej uri. Ugotavljali so svoj napredek.

Slika 19: Napredek pri branju

Nekaj učencev je svoje ugotovitve tudi ubesedilo.

Enis je povedal: »Sedaj že poznam vse črke. Znam jih povezati, ne črkujem. Besede sem prav prebral, govoril sem glasno in razločno.«

Veronika je povedala: »Danes sem brala v oranžni skupini. Poznala sem vse črke in jih povezala. Ustavila sem se pri piki. Vseh besed nisem prebrala prav. Tekoče še nisem brala. Nisem razumela, kaj sem prebrala. Brala sem pretiho. Isabel mi je svetovala, da še vadim branje. Ko berem, naj berem bolj na glas.«

Sklep

Ta sklop sem v določenih časovnih intervalih večkrat ponovila. Učenci so bili za branje zelo motivirani, saj so si lahko dejavnosti izbirali glede na predznanje in interes. Učencem so bila ponujena besedila, ki so vsebovala vse črke, ne samo obravnavane. Učenci pri branju le-teh niso imeli težav, saj so vsakodnevno spontano brali besede, besedne zveze in povedi, ki so bile vključene v vsebine pri drugih predmetih. Učenci so tako imeli priložnost spontanega učenja branja, ob tem pa se je pojavila možnost sodelovalnega učenja, kar so učenci v največji meri izkoristili. Drug drugemu so pomagali poimenovati črko, jo prebrati in razumeti določeno besedo, besedno zvezo ali poved. Na ta način so krepili pozitivne medsebojne odnose, doživljali uspeh, si krepili samozavest, razvijali različne veščine, kot so: empatijo, poiskati in nuditi pomoč, sprejeti, da nekaj še ne znam, dati vse od sebe in vztrajati itd.

Pri podajanju povratne informacije so čutili odgovornost, saj so želeli podati pravično povratno informacijo, ki naj bi bila spodbudna in dobronamerna. Na ta način pomagajo drug drugemu uvideti šibka področja in drug drugega usmerjati k izboljšavi. Ker se samovrednotenja in podajanja ustrezne povratne informacije še učijo, je občasno pri določenih učencih ta neustrezna, saj je podana prijatelju in zato subjektivna. Učitelju pa učenčevo samovrednotenje ter vrstniška povratna informacija pomagata pri nadaljnjih odločitvah poučevanja.

Individualizirano opismenjevanje z učinkovitimi didaktičnimi pripomočki po načelih formativnega spremljanja je po mojih izkušnjah zelo učinkovito. Ta način poučevanja uporabljam tudi v 2. razredu, pri učenju, pisanju in branju pisanih črk.

Učenci so motivirani za učenje, učijo se v svojem tempu, učna pot jim pomaga, da njihovo učenje postane vidno, s kakovostno povratno informacijo vrstnika in učitelja je znanje bolj kakovostno. Različni, premišljeno in dobro načrtovani didaktični pripomočki pa zadovoljujejo tudi različne interese in nivoje znanja.

Viri in literatura

Holcar Brunauer, A. idr. (2017). *Formativno spremljanje v podporo učenju*. Povratna informacija, 3. del. Zavod RS za šolstvo.

Holcar Brunauer, A. idr. (2017). *Vključujoča šola. Formativno spremljanje v podporo vsakemu učencu*, 2. zvezek. Zavod RS za šolstvo.

Holcar Brunauer, A. idr. (2017). *Vključujoča šola. Vodenje razreda za dobro klimo in vključenost*, 3. zvezek. Zavod RS za šolstvo.

Kramarič, M., Kern, M., Pipan, M. (2022). *Lili in Bine*, Delovni zvezek za opismenjevanje, 1. del. Založba Rokus Klett.

Novak, L. idr. (2018). *Formativno spremljanje na razredni stopnji: priročnik za učitelje*. Zavod RS za šolstvo.

Novak, N. idr. (2022). *Postopno, sistematično in individualizirano opismenjevanje in razvijanje bralne pismenosti*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Postopno_sistematicno_in_individualizirano_opismenjevanje_in_razvijanje_bralne_pismenosti.pdf

Pečjak, S. (2009). *Z igro razvijamo komunikacijske sposobnosti učencev*. Zavod RS za šolstvo.

Pečjak, S. in Gradišar, A. (2012). *Bralne učne strategije*. Zavod RS za šolstvo.

Program osnovna šola. Učni načrt. Slovenščina. (2018). Zavod RS za šolstvo. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf

Prosen, P. (2013). *Razredni učitelji o uporabi didaktičnih materialov pri matematiki in slovenščini* [Diplomsko delo]. Pedagoška fakulteta. http://pefprints.pef.uni-lj.si/1907/1/Diplomsko_delo_Petra_Prosten_2013.pdf